

BANDIRMA MÜZESİNDE BULUNAN TÜRK-İSLAM DÖNEMİ YAZITLARI

TURKISH-ISLAMIC PERIOD INSCRIPTIONS IN THE BANDIRMA MUSEUM

Beyza ÇAKIR*-Erdal ELMAS**

Öz

Bu çalışmada, Balıkesir iline bağlı Bandırma ilçesinde yer alan Bandırma Müzesi avlusunda teşhir edilen Türk-İslam dönemi yazıtlarını incelenmiştir. Müzede yer alan yapı kitabeleri ve mezar taşları üzerine gerçekleştirilen çalışmamızda eserler çeşitli yönleri bakımından ele alınmıştır. Bandırma, tarihsel olarak Antik Çağ'dan itibaren farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış; Bizans ve Roma dönemleri sonrasında 11. yy. itibarıyla Türklerin hâkimiyetine girmiştir. 14. yy'da Osmanlı topraklarına katılan bölge, özellikle 19. yy'da liman ve demiryolu bağlantıları sayesinde ekonomik ve kültürel gelişim göstermiştir. Bu tarihsel süreklilik, günümüzde Bandırma Müzesi'nde sergilenen eserler üzerinden somut olarak izlenebilmektedir.

Bandırma Müzesi yer alan Türk-İslam dönemi yazıtları, yapı kitabeleri ve mezar taşları olarak iki grup halindedir. Bunlar dönem, yapı türü, malzeme gibi özelliklerine göre değerlendirilmiştir. Çalışmada özellikle II. Mahmud döneminde inşa edilen Edincik Anbar (Çarşı) Çeşmesi ve Hacı Kadir Çeşmesi'ne ait kitabeler ön plana çıkmaktadır. Kitabelerde dönemin estetik anlayışı, hayır kültürü ve padişaha duyulan bağlılık ifade edilmekte ayrıca Rıfki mahlaslı bir şairin kaleme aldığı tarih kıt'aları edebî değer taşımaktadır. Ayrıca 1906 tarihli bir başka kitabe, hayrat yaptıran Ayetullah Yıldız Hanım'ın kamusal alandaki rolünü göstermesi açısından önemlidir. İncelenen dört mezar taşı ise bireylerin toplumsal statüleri, dini inançları ve dönemin edebî dili hakkında bilgi sunmaktadır. "Âh mine'l-mevt" gibi kalıplaşmış ifadeler, Osmanlı toplumunun ölüm algısını ve metafizik anlayışını yansıtır. Bu yazıtlar yalnızca yapı bilgisi değil, bölgenin sosyo-kültürel belleğini belgeleyen önemli tarihî kaynaklardır. Müzenin envanterinde yer alan Türk-İslam dönemi kitabeleri, yalnızca epigrafik belgeler olarak değil, bölgenin tarihine ışık tutan önemli tarihî kaynaklar olarak da değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Bandırma, Türk-İslam Sanatı, Epigrafi, Kitabe.

Abstract

This study examines the Turkish-Islamic period inscriptions exhibited in the courtyard of the Bandırma Museum, located in the district of Bandırma, within the province of Balıkesir. The research focuses on both architectural inscriptions and gravestones, analyzing these artifacts from various perspectives. Historically, Bandırma has been home to numerous civilizations since Antiquity. Following the Roman and Byzantine periods, the region came under Turkish control in the 11th century. Incorporated into Ottoman territory in the 14th century, Bandırma experienced significant economic and cultural development in the 19th century, particularly due to its port and railway connections. This historical continuity is tangibly reflected in the artifacts displayed at the Bandırma Museum today. The Turkish-Islamic inscriptions in the museum are

Article Info

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 03/07/2025

Kabul Tarihi: 19/08/2025

Atıf

Çakır, B., & Elmas, E. (2025). Bandırma Müzesinde Bulunan Türk-İslam Dönemi Yazıtları. *Anasay*, 32, 182–197.

Research Article

Received: 03/07/2025

Accepted: 19/08/2025

Cite this article as:

Çakır, B., & Elmas, E. (2025). Turkish-Islamic Period Inscriptions in the Bandırma Museum. *Anasay*, 32, 182–197.

* Dr. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, Kent Tarihi ve Tanıtımı Daire Başkanlığı, Sanat Tarihçi, Balıkesir-TÜRKİYE, Ckrbeyzaa@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9582-5344>

** Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk-İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı, Balıkesir-TÜRKİYE, erdalelmas58@hotmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-1742-8092>

divided into two main categories: architectural inscriptions and gravestones. These artifacts are evaluated based on their historical period, type of structure, material, and other relevant features. Among the most notable examples are the inscriptions from the Edincik Anbar (Bazaar) Fountain and the Hacı Kadir Fountain, both constructed during the reign of Sultan Mahmud II. These inscriptions reveal the aesthetic sensibilities of the era, the cultural importance of charitable endowments, and the expressions of loyalty toward the sultan. In addition, the chronograms composed by a poet known by the pen name Rıfki are of particular literary value. Another significant inscription, dated 1906, underscores the public role of Ayetullah Yıldız Hanım as a female benefactor, offering valuable insight into gender roles and philanthropy in the late Ottoman period. The four gravestones analyzed in this study provide further information on the individuals' social status, religious beliefs, and the literary language of the time. Formulaic expressions such as "*Āh mine 'l-mawt*" ("Alas, death!") reflect the Ottoman understanding of death and their metaphysical worldview. These inscriptions are not only architectural and epigraphic records but also serve as important historical documents that preserve the socio-cultural memory of the region. As such, the Turkish-Islamic inscriptions in the Bandırma Museum's collection should be regarded as key historical sources that contribute significantly to our understanding of the region's past.

Keywords: Balıkesir, Bandırma, Turkish-Islamic Art, Epigraphy, Inscription

EXTENDED ABSTRACT

In this study, the Turkish-Islamic period inscriptions exhibited in the courtyard of the Bandırma Museum, located in the Bandırma district of Balıkesir province, are examined in detail. The research focuses on both architectural inscriptions and gravestones, analyzing them through various perspectives such as chronology, material, structure type, and aesthetic features. These inscriptions are approached not merely as written records but as layered historical sources that provide insight into the architectural identity, religious culture, and socio-political dynamics of the Ottoman periphery. Historically, Bandırma is a significant settlement located northeast of Balıkesir city center, along the southern coast of the Sea of Marmara. The region has hosted various civilizations since Antiquity, including Roman and Byzantine dominions, before coming under Turkish control in the 11th century and being incorporated into the Ottoman Empire in the 14th century. Due to its strategic coastal location and transportation links, especially its port and railway connections, Bandırma developed into a prominent commercial and cultural center during the 19th century. This historical continuity is tangibly reflected in the artifacts and inscriptions now preserved in the Bandırma Museum. The Turkish-Islamic inscriptions in the museum are classified into two main categories: architectural inscriptions and funerary steles. These artifacts have been systematically analyzed according to their period, stylistic characteristics, material, and content. Notably, the inscriptions from the Edincik Anbar (Bazaar) Fountain and the Hacı Kadir Fountain stand out as examples of charitable architectural works commissioned during the reign of Sultan Mahmud II by Abdülaziz Ağa. These inscriptions reveal the aesthetic sensibilities of the period, a strong emphasis on public service, and expressions of loyalty to the sovereign. The historical chronograms (*ta'rikh*) penned by the poet Rıfki are also of literary significance, highlighting the poetic tradition integrated into public inscriptions of the Ottoman era. Phrases such as "*āb-ı ḥayāt*" (water of life), "*tevfiq*" (divine guidance), and "*sāye-i shāhāne*" (under the sultan's shadow) in the inscriptions serve not only as religious and poetic symbols but also reflect the ideological alignment with state authority. These elements demonstrate that fountains were not simply utilitarian infrastructures for water distribution but were part of a broader Ottoman culture of charitable works, closely linked with the restoration and support of public facilities such as mosques and baths. Another inscription dated to 1906, though its specific structural context remains unidentified, is thought to belong to either a fountain, gravestone, or possibly a small open-air prayer space (*namazgâh*), based on the term "*eser-i hayrât*" (work of charity) and typological features. This inscription also provides valuable information about Ayetullah Yıldız Hanım, the female patron responsible for the endowment, thereby shedding light on the active role of women in religious and philanthropic life within the Ottoman provinces.

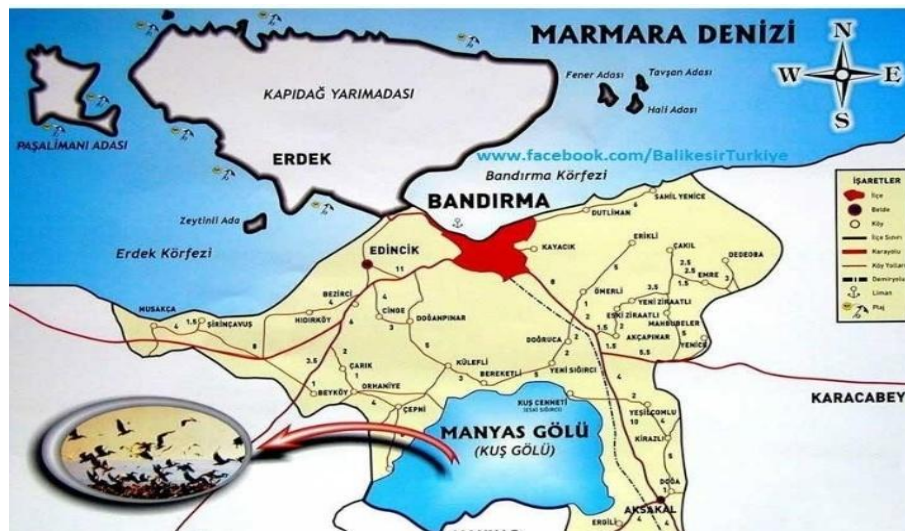
Furthermore, four gravestones examined in the study offer significant insights into the social status, religious beliefs, and literary expression of individuals during the late Ottoman period. Common introductory formulas such as “*Āh mine’l-mawt*” (“Alas, death!”) and verses centered on mortality reflect a metaphysical worldview shaped by Islamic theology and Ottoman cultural norms. The poetic tone and prayerful language in these epitaphs not only commemorate the deceased but also illustrate the community’s perception of death, its spiritual outlook, and eschatological expectations. The refined aesthetic and linguistic elements observed in female gravestones, in particular, highlight the role of women in the collective memory of Ottoman society. In conclusion, the Turkish-Islamic inscriptions displayed in the Bandırma Museum are of considerable significance not only as epigraphic artifacts but also as primary sources illuminating the architectural, social, and cultural fabric of the Ottoman periphery. These inscriptions allow us to trace the stylistic influence of the capital, particularly during the Westernization era, within the provincial context of Bandırma. The region presents a wealth of epigraphic and architectural examples that both reflect local traditions and bear the imprint of imperial aesthetics and rhetoric. While some of these inscriptions were previously included in the doctoral dissertation titled “*Balıkesir Kitâbeleri ve Mezar Taşları*” (Inscriptions and Gravestones of Balıkesir), that study primarily focused on calligraphic features and script styles. The present study, however, emphasizes their historical and epigraphic dimensions, offering a more holistic approach. These inscriptions are not merely architectural appendages; they represent the concretized expressions of collective memory and reflect the dynamic interplay between state ideology, charitable traditions, and aesthetic sensibilities. Therefore, the systematic documentation, transcription, and translation of these inscriptions are of great importance not only for academic research but also for the preservation of regional cultural heritage and its transmission to future generations.

1. Giriş

Balıkesir il merkezinin kuzeydoğusunda, Marmara Denizi kıyısında yer alan Bandırma, tarihî ve stratejik konumuyla tarih boyunca öne çıkan önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Antik Çağ’da “Panormos” adıyla bilinen bölgede, M.Ö. 8. yy’a kadar uzanan yerleşim izleri görülmektedir. İlk olarak Mysialılar tarafından yerleşim alanı olarak kullanılan Bandırma, zamanla Persler, Makedonlar ve ardından Roma ve Bizans İmparatorlukları’nın egemenliğine girmiştir. Bölge M.S. 395’te Roma İmparatorluğu’nun Doğu ve Batı diye ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma İmparatorluğu’nun (Bizans) sınırları içinde kalmıştır (Sözlü, 2022, s. 13). 1071 Malazgirt Zaferi’nden sonra Anadolu’da başlayan Türk akınları sonucu bölge, 11. yy. sonlarından itibaren Türklerin etkisine girmiştir. 14. yy. başlarında Osmanlıların bölgedeki egemenliğinin artması ile Marmara çevresindeki fetihler ile Bandırma da Osmanlı topraklarına katılmıştır (Şahin, 2018). Osmanlı döneminde liman kenti olarak önem kazanan Bandırma, özellikle 19. yy’da inşa edilen Bandırma Limanı ve 1910 yılında işletmeye açılan Bandırma–Balıkesir demiryolu hattı sayesinde bölgenin ekonomik merkezi hâline gelmiştir (Güleryüz, 2015). 1919–1922 yılları arasında Yunan işgali altında kalan Bandırma, 17 Eylül 1922’de işgalden kurtarılmıştır (Karpat, 2007, s. 67). Cumhuriyet’in ilanı sonrası ile yaşanan gelişmeler sonrasında liman faaliyetleri, tarım, sanayi ve ulaşım alanlarında gelişme göstermiş, bölge kültürel ve tarihsel yönüyle dikkat çekmeye devam etmiştir. Günümüzde Bandırma, sahip olduğu tarihi birikim, arkeolojik miras ve kültürel zenginliklerle öne çıkmaktadır. Bu kültürel birikimin somut verileri Bandırma Müzesi gibi kurumlar aracılığıyla bölgenin tarihsel derinliğini yansıtmaktadır. Müze koleksiyonunda yer alan Türk-İslam dönemi yazıtları, bölgenin Osmanlı ve daha önceki İslami dönemlerdeki sosyo-kültürel yapısını aydınlatan önemli epigrafik belgeler niteliğindedir.

Görsel 1: Balıkesir İli Haritası

Görsel 2: Bandırma İlçe Haritası

Kitabeler, tarihi olayları, kültürel değerleri ve toplumsal yapıları anlamada birinci elden kaynaklar olmaları bakımından tarih araştırmaları için büyük önem taşır. Türk-İslam medeniyetinde kitabeler, yalnızca taş veya mermer üzerine kazınmış yazılar olmanın ötesinde, inşa edilen yapıların tarihi, sanat anlayışı, dini kimliği ve siyasi yapısı hakkında doğrudan bilgi veren birer belge niteliğindedir. Kitabeler, yapılarda söz konusu olduğu zaman, ilk inşa, sonradan yapılan onarımlar (ta'mîr), genişletme (tevsî'), mekân ekleme veya yenileme (tecdid) gibi faaliyetleri ifade etmek üzere yazılırlar (Özkurt-Tüfekçioğlu, 2009, s. 276). Bu yazıtlar, bir yandan bulundukları yapının geçmişini aydınlatırken, diğer yandan toplumun estetik anlayışını, dil özelliklerini ve dini referanslarını da gözler önüne serer. Epigrafik belgeler, özelinde de taş zemin üzerine hakkedilen yazıtlar kullanılan hat çeşidi ve içeriği (ayet, hadis, kelâm-ı kibar ya da edebi metinler) tarih ve sanat tarihi bilimi için birincil kaynak niteliğindedir. Kitabeler, yalnızca ait oldukları yapının değil, aynı zamanda dönemin estetik anlayışının, kültürel birikiminin ve düşünsel dünyasının da yansıtıcısıdır; bu yönüyle başta tarihçiler olmak üzere sanat tarihçileri ve epigrafi uzmanları için de vazgeçilmez birer başvuru kaynağıdır.

Bandırma Müzesi'nde sergilenen Türk-İslam dönemi kitabeleri ve mezar taşları, bu bağlamda hem yerel tarih hem de sanat tarihi açısından önemli birer kaynaktır. Söz konusu eserler, Bandırma gibi bir taşra merkezinde Osmanlı geç dönem etkilerinin görüldüğü ve İstanbul

üslûbunda olmaları bakımından da önemlidir. Bandırma Müzesi'nde yer alan Türk-İslam dönemi kitabeleri ve mezar taşları, sadece yerel tarih yazımı için değil; aynı zamanda Anadolu'da taşra estetiği, dini kimlik inşası ve kolektif hafıza açısından da önemli birer kaynaktır. Kitabe çeşitliliğine baktığımızda 4 adet mezar taşı ve 3 adet çeşme kitabesi mevcuttur. Bu eserler çalışmamızda tipolojik tanımları, transkripsiyon okumaları, günümüz Türkçesine çevrilmesi ve yapılan okumalar sonucu genel değerlendirmeleri yapılarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Bandırma Müzesi'ndeki bu taş eserler, sadece estetik ve bilimsel değeri olan belgesel kaynaklar değil, aynı zamanda bölgesel kimliğin, kültürel belleğin ve Türk-İslam kökenli taşıyıcı kültür mirasının birer temsilcisidir. Çalışmamıza konu olan eserler iki ayrı alt başlık altında tanıtılmaya çalışılacaktır.

2. Bandırma Müzesi Avlusunda Bulunan Türk-İslam Dönemi Yazıtlar

Müze avlusunda sergilenen yazıtların İslam epigrafisi alanında yer almasından dolayı çalışmamızın büyük bölümünde bu yazıtlar kitabe olarak ifade edilecektir. Kitabe, binaların belirli yerlerine mermer, taş, ahşap, çini, maden gibi maddeler üzerine oymak veya kabartmak suretiyle hakkedilmiş yazılar olarak ifade edilir (Alparslan, 2002, s.76). Bu yapı türleri genele olarak dinî, sivil ve askerî olup yapıların belirli yerlerine özenle hakkedilirler. Kitabe, verdiği bilgilerle ve yapının estetiğini tamamlayan dekoratif bir unsur olmasıyla önem taşıyan bir mimari elemandır (Alparslan, 2002, s.76). Çalışmamıza konu olan kitabeleri değerlendirdiğimizde *Yapı Kitabeleri ve Mezar Taşı Kitabeleri* olarak iki ayrı alt başlıkta inceleyebiliriz.

2.1. Yapı Kitabeleri

I. Kitabe “Edincik Hacı Kadir Çeşmesi”

Edincik Ulu cadde üzerinde bulunan çeşmenin mevcut halinde kitabesi yoktur. Abdülhamit Tüfekçioğlu'nun *Edincik'te Türk Devri Mimarisi ve Mezar Taşları* adlı eserinde kitabenin varlığına ve metin okunmasına ilişkin bilgiden hareketle müze binasına gidiş yolu üzerinde duvar üzerinde teşhir edilen 2. kitabenin bu çeşmeye ait olduğu anlaşılmıştır (Elmas, 2023, s. 94). Kitabe, dikdörtgen formda üst kısmı yarım daire alınlıkla sonlanmaktadır. Alınlık kısmı iki yandan çelenk motifi ile sınırlandırılan daire içerisinde tuğra ile tamamlanmıştır. Ancak tuğra kazınmış durumdadır. Kitabe orta kısımdan kırık haldedir. Kitabe metni Osmanlı Türkçesi ile gövde bölümüne cetvellerle ayrılmış 5 satır içerisine 10 kartuş olarak Celî Tâ'lik hat ile oyma-kabartma olarak hakkedilmiştir.

Görsel 3: Edincik Hacı Kadir Çeşmesi Kitabesi

Görsel 4-5: Edincik Hacı Kadir Çeşmesi Kitabesi Detayları

Okunuşu

- 1- Dâim olsun Hân-ı Mahmûd'un Hudâ'ya devleti // Sâyesinde olmada ma'mûr cümle kâinât
- 2- Bendesı Abdülazîz Ağa bu dîlcû çeşmeyi // Eyledi ihyâ akıttı gûyiyâ âb-ı hayât
- 3- Gördü çün germâbeyi su yolları olmuş harâb // Sarf-ı himmet eyleyip yaptırdı ol kudsî simât
- 4- Hak muvaffak eyleye her bir umûrunda dahî // Hayr ile zikri demâdem bulsun âlemde sebât
- 5- Müjde atşâna düşürdüm Rıfkı bir târîh-i tâm // Gel bu vâlâ çeşmesâr-ı nevden iç âb-ı hayât
1250

Metin

- 1- Daim olsun Han محمودك خدايا دولتی // سایه سنده اولمده معمور جمله کائنات
- 2- Bende sı عبد العزيز اغا بو دلجو چشمه یی // ایلدی احیا اقتدی کوییا آب حیات
- 3- Kordı چون کرما به یی صو یوللری اولمش خراب // صرف همت ایلوب یابدردی اول قدسی سمات
- 4- حق موفق ایلیه هر بر امورنده دخی // خیر ایله زکری دما دم بولسون عالمده ثبات
- 5- مؤژده عطشانه دوشردم رفقی بر تاریخ تام // کل بو والا چشمه سار نودن ایچ آب حیات 1250

Anlam; Bütün âlemi hizmetleriyle mamur eden Sultan II. Mahmud Han'a övgüyle başlanmakta, saltanatının daim olması temennisi dile getirilmektedir. Bu yüce padişahın sadık kulu Abdülaziz Ağa'nın, söz konusu çeşmeyi inşa ettirerek âb-ı hayat gibi bir su kaynağı akıttığı belirtilmiştir. Metinde, bölgede yer alan bir hamamın su yollarının harap hâlde olduğu ve Abdülaziz Ağa'nın gayretleriyle bu alanın yeniden ihya edildiği vurgulanmaktadır. Müellif, Allah'tan Abdülaziz Ağa'yı tüm işlerinde muvaffak kılmasını ve adının daima hayırla anılmasını niyaz etmektedir. Kitabenin son bölümünde ise şair Rıfkı, bu hayır işine tarih düşürdüğünü ifade etmekte; susuzlara müjde vererek bu bol ve taze sudan içmenin âb-ı hayat içmekle eşdeğer olduğunu belirtmektedir. Yapının inşa tarihi hicrî takvimle ebced yöntemi kullanılarak verilmiş olup, M.1834-1835 yıllarına tekabül etmektedir. Kitabe metninde, yapıya ait çeşitli kimlik unsurlarına da yer verilmektedir: Çeşmen II. Mahmud Han devrinde, Abdülaziz Ağa tarafından inşa ettirildiği; yapı türünün çeşme olduğu, tarih kıt 'asının Rıfkı mahlaslı bir şair tarafından

kaleme alındığı ve ebced hesabıyla tarihin düşürüldüğü açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca, bölgede yer alan bir hamamın su yollarının onarımı ve yeniden işler hâle getirilmesinin de yine aynı şahsiyet tarafından gerçekleştirildiği bilgisi yer almaktadır. Metinde geçen “hamam su yolları” ifadesi, bu tür hayrat eserlerin yalnızca tekil bir işlev değil, sosyal altyapıya yönelik bütüncül bir hizmet anlayışıyla inşa edildiğini göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.

II. Kitabe “Edincik Anbar (Çarşı) Çeşmesi”

Edincik Ulu cadde üzerinde bulunan ve Anbar (Çarşı) Çeşmesi olarak bilinen yapıya ait kitabe Bandırma Müzesinde yer almaktadır. Yapının mevcut halinde kitabesi yoktur. Abdülhamit Tüfekçioglu’nun *Edincik’te Türk Devri Mimarisi ve Mezar Taşları* adlı eserinde kitabenin varlığına ve metin okunmasına ilişkin bilgiden hareketle Bandırma Müzesinde müze binasına gidiş yolu üzerinde duvar üzerinde teşhir edilen 1. kitabenin bu çeşmeye ait olduğu anlaşılmıştır (Elmas, 2023, s. 94). Kitabe, dikdörtgen formda üst kısmı yarım daire alınlıkla sonlanmaktadır. Alınlık kısmı iki yandan çelenk motifi ile sınırlandırılan daire içerisinde tuğra ile tamamlanmıştır. Çelenk motifinin iki yanında birbirine dönük hilal ve yıldız motifleri vardır. Yıldız motifleri yedi kollu çiçek formundadır. Kitabe metni Osmanlı Türkçesi ile cetvellerle ayrılmış 5 satır içerisine 10 kartuş olarak Celî Tâ’lik hat ile oyma kabartma olarak hakkedilmiştir.

Görsel 6: Edincik Anbar (Çarşı) Çeşmesi Kitabesi

Görsel 7-8: Edincik Anbar (Çarşı) Çeşmesi Kitabesi Detayları

Okunuşu

- 1- Hemîşe sâye-i şâhânesinde Hân-ı Mahmûd'un // Hemeşehr ve bilâd olmaktadır ma'mûr sertâbâ
- 2- Harâb olmuş nice demler ki kalmış cümlesi vîrân // Cevâmi'ler ki yaptı hep ricâl-i devleti Hakkâ
- 3- Husûsan bendesi Abdülazîz Ağa Aydıncık'ta // Bu vâlâ çeşmeyi pek mevki'inde eyledi inşâ
- 4- Edip her bir umûrunda anı tevfikine mazhar // Hatâlardan emîn etsin Cenâb-ı Hazret-i Mevlâ
- 5- (...) -zâdır (Sezâdır) âb-ı gevherle yazılsa Rıfkı'yâ târîh // Aziz Ağa mahallinde bu âbı kıldı nev icrâ 1251

Metin

- 1- همیشه سایه شاهانه سنده خان محمودك // همه شهر و بلاد او مقده در معمور سر تايا
- 2- خراب اولمش نيچه دملر كه قالمش جمله سى ويران // جوامع لر كه ياپدى هب رجال دولتى حقا
- 3- خصوصاً بنده سى عبد العزيز اغا اينجكده // بو والا چشمه بى يك موقعنده ايلدى انشا
- 4- ايدوب هر بر امورنده انى توفيقته مظهر // خط الردن امين ايتسون جناب حضرت مولا
- 5-.. زادر آب كوهرله يازلسه رفقيا تاريخ // محلنده يو آبى قلدى نو اجرا 1251

Anlamı; Sultan II. Mahmud Han'ın himmetiyle, şehirler ve kasabalar her daim bayındır hâle gelmiştir. Devlet erkânı tarafından yaptırılan pek çok cami ise zamanla harap olmuştur. Bu bağlamda, Aydıncık (bugünkü Edincik) halkından Abdülaziz Ağa isimli bir kul, bu çeşmeyi uygun bir noktada inşa ettirmiştir. Yüce Allah, onu her işinde hatalardan koruyarak muvaffak kılsın. (Sezadır?) Ey Rıfkı! Bu çeşmenin tarihini mücevher gibi değerli bir suyla yazmak yakışır; zira Aziz Ağa bu suyu tam da olması gereken yerden akıtmıştır. İnşa yılı olarak M.1836–1837 tarihleri kaydedilmiştir. Bu kitabe; yapının Sultan II. Mahmud döneminde, Abdülaziz Ağa tarafından inşa ettirildiğini, yapı türünün bir çeşme olduğunu, Rıfkı adlı bir şair tarafından tarih düşürüldüğünü ve inşa tarihinin ebcedle de belirtildiğini ortaya koyar. Ayrıca Abdülaziz Ağa'nın, o dönemde harap durumda olan birçok camiyi de ihya ettiği anlaşılmaktadır. Metin ayrıca, günümüzde Edincik olarak bilinen yerleşim yerinin o dönemde “Aydıncık” adıyla anıldığını da belgelemektedir.

III. Kitabe “Ayetullah Yıldız Hanım Hayratı (Çeşme)”

Kitabe müze avlusunda mimari plastikler bölümünde yer almaktadır. Şahide dikdörtgen formda mezar taşı görünümündedir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmış satırlar içerisine 5 satır olarak celi tâ'lik hat ile oyma kabartma tekniğinde hakkedilmiştir. Kitabe üst ve alt kısımlardan kırık durumdadır.

Görsel 9: Ayetullah Yıldız Hanım Hayratı (Çeşme) Kitabesi

Görsel 10-11: Ayetullah Yıldız Hanım Hayratı (Çeşme) Kitabesi Detayları

Metin

- بو جسم خوش منظر تپه دلتلی زاده ... فی ؟
 - اسماعیل رحمی پاشاتک خلیله مرحومه سی
 - و حسین کاملک والده سی آیت الله ییلدز
 - خانمک اثر خیریدر
 - 1324

Okunuşu

- Bu cism-i hoş manzar Tepedelenli zâde ...
- İsmail Rahmi Paşa'nın halile-i merhûmesi
- ve Hüseyin Kâmil'in Vâlidesi Ayetullah Yıldız
- Hanımın eser-i hayrıdır
- 1324

Anlamı; Bu zarif yapının Tepedelenli oğlu ... İsmail Rahmi Paşa'nın refikası ve Hüseyin Kâmil'in validesi Ayetullah Yıldız Hanım tarafından bir hayır eseri olarak yaptırıldığı belirtilmektedir. İnşa tarihi miladî 1906 olarak verilmiştir. Metinde yer alan “eser-i hayrâtıdır” ifadesi, bu yapının bir çeşme olabileceğini düşündürmektedir (Elmas, 2024, s,45). Bununla birlikte kitabenin taşıdığı fiziksel özellikler, yani formu, yazı alanının yerleşimi ve malzeme tipi, klasik mezar taşı tipolojisini çağrıştırmaktadır. Bununla birlikte, Osmanlı taş işçiliğinde yer yer karşılaşılan, özellikle yol kenarlarında inşa edilen ve halk arasında “namazgâh taşı” olarak bilinen yapı tipleriyle de benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla kitabenin sadece bir hayrat çeşmesine değil, muhtemelen küçük ölçekli bir namazgâh yapısına da ait olabileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda kitabe, hem hayır sahibi olan kişi hakkında bilgi sunmakta hem de dönemin hayır anlayışı ve kamusal alanlarda inşa edilen dini yapılar bağlamında farklı yapı türlerinin epigrafik olarak nasıl temsil edildiğine dair önemli ipuçları barındırmaktadır.

2.2. Mezar Taşları

1. Alime'nin Mezar Taşı

Bandırma müzesi bahçesinde mimari plastikler bölümünde sergilenen şahidesi sağlam durumdadır. Şahide dikdörtgen formda baş kısmı sivri kemer şeklinde sonlanır. Şahide ön yüzünde cetvellerle ayrılmış satır içerisinde celi sülüs hat ile oyma-kabartma tekniğinde hakkedilmiş kitabe metni yer alır. Şahide sade bir düzenlemededir.

Okunuşu

- 1- Merhûm
- 2- Alîme ru-
- 3- hiçün
- 4- Fâtiha
- 5- Sene 1072

Metin

- 1- مرحوم
- 2- علیمه رو
- 3- هیچون
- 4- فاتحه
- 5- سنه 1072

Görsel 12: Alime'nin Mezar Taşı

Anlamı; Metinde vefat eden kişinin Alîme adlı kişi olduğu ve M. 1661–1662 senesinde vefat ettiği yer alır.

2. ... Abdullah Ağa'nın Mezar Taşı

Bandırma müzesi bahçesinde mimari plastikler bölümünde sergilenen şahidesi sağlam kısmen kırık durumdadır. Şahide dikdörtgen formda, başlık ve alt kısmı kırık haldedir. Şahide ön yüzünde cetvellerle ayrılmış 6 satır içerisine celi sülüs hat ile kitabe metni hakkedilmiştir. Sade bir görünümde olan şahidenin yüzeyinde dökülmeler görülür.

Okunuşu

- 1- ...hû emriyle tamam oldu vâ'desi
- 2- Hasret-i kıyâmete kaldı hâresi
- 3- Merhum ve mağfûr
- 4- ... ti Rabbihi'l-gafûr
- 5- ... Abdullah Ağa
- 6- Ruhuna el-Fâtiha sene 1197

Metin

- 1- ...حو امريله تمام اولدى وعده سى

2- حسرت قیامتہ قالدی حارہ سی

3-مرحوم ومغفور

4- ... تہ ربہ الغفور

5- ... عبد الله اغا

6- روحنه الفاتحة سنہ 1197

Görsel 13: ... Abdullah Ağa'nın Mezar Taşı

Görsel 14-15: ... Abdullah Ağa'nın Mezar Taşı Detayları

Anlamı; Abdullah Ağa'nın M. 1782-83 senesinde vefat ettiği, Allah'ın emriyle ömrünün sona erdiği ve ardından yas, hüznün kaldığını ifade eden, son kısımda da dua çağrısı içeren ifadeler yer almaktadır.

3. No'lu Mezar Taşı

Bandırma müzesi bahçesinde mimari plastikler bölümünde sergilenen şahidenin bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Şahidenin mevcut durumunda başlık kısmı ve 5. Satırdan sonrası kırık haldedir. Dikdörtgen formdaki şahidenin ön yüzünde cetvellerle ayrılmış satırlar içerisine celi tâ'lik hat ile hakkedilmiş kitabe metni yer alır.

Okunuşu

- 1- Âh mine'l-mevt
- 2- Benî kıl mağfiret ey Rabbi Yezdân
- 3- Bi hakkı arş-ı azam nûr-u Kur'an
- 4- Gelüp kabrim ziyaret eden ihvan
- 5- Edeler ruhuma bir Fâtiha ihsan
- ...

Metin

- 1- آه من الموت
- 2- بنی قیل مغفرت ای ربّ یزدان
- 3- بحق عرش اعظم نور قرآن
- 4- کلوب قبرم زیارت ایدن اخوان
- 5- ایده لر روحمه فاتحه احسان

Görsel 16: 3. No'lu Mezar Taşı

Anlamı; Metinde ölüm ve Allah'tan bağışlanma dileğin ifade edilir. Kur'an'ın nuru ile aydınlanması isteği ve mezarı ziyaret edenlerden Fâtiha talep eden ifadeler yer alır.

4. Zekiye İnci Sezâ Hanım'ın Mezar Taşı

Şahide müze bahçesinin giriş batı bölümünde toprağa dikili vaziyette yer alır. Şahide dikdörtgen gövdeli ve çiçek formunda bitkisel başlıkla sonlanan bir tipolojiye sahiptir. Şahide başlığı merkezde gonca güller ve çevresinde iki yana sarkan yapraklar şeklinde düzenlenmiştir. Başlıktan gövdeye geçişte yine yaprak formunda düzenlenen boyunluk görülür. Gövde ön yüzünde yuvarlak kemer formu cetvellerle ayrılmış 8 satır içerisine mâil celî tâ'lik hat ile oyma kabartma tekniğinde hakkedilen kitabe metni yer alır. Gövde kenarlar su yolu motifi ile tezyin edilmiştir.

Okunuşu

- 1- Hüve'l-Bâki
- 2- Gonca iken soldu ömrüm tazeliğe doymadım
- 3- Çün ecel peymânesin içdim muradım almadım

- 4- Hasretâ fâni cihanın lezzetin hiç görmedim
- 5- Frikatte takdir bu imiş tâ ezelden bilmedim
- 6- Dıgı Ömer Beyzâde Süleyman Bey'in kerimesi
- 7- Zekiyye İnci Sezâ Hanım'ın ruhuna
- 8- Rızâen Lillâh el-Fâtiha // fi 13 Rebiü'l-âhir sene 1312

Metin

- 1- هو الباقي
- 2- غنجه ايكن صولدى عمرم تازه لكه طويمدم
- 3- چون اجل پيمانه سين ايجدم مرادم المدم
- 4- حسرتا فانى جهانك لرتن هيچ كورمدم
- 5- فرقتا تقدير بو ايمش تا ازلدن بيلمدم
- 6- ديغى عمر بكزاده سليمان بكك كريمه سى
- 7- زكيه اينجو سزا خانمك روحنه
- 8- رضا لله الفاتحه فى 13 ربيع الاخر سنة 1312

Görsel 17: Zekiyye İnci Sezâ Hanım'ın Mezar Taşı

Görsel 18-19: Zekiyye İnci Sezâ Hanım'ın Mezar Taşı Detayları

Anlamı; M. 1 Ekim 1894 Pazartesi genç yaşta vefat eden Zekiyye İnci Sezâ Hanım'a aittir. Metinde, hayatın kısalığı, dünyadan yeterince faydalanamadığı, ecelin erken geldiği ve bu

durumun ilahi takdir olduğu dile getirilmiştir. Sonunda, merhumenin kim olduğu belirtilmiş ve ruhuna Fâtiha okunması istenmiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

Bandırma, özellikle 19. yy'da liman ve demiryolu yatırımlarıyla önemli bir ekonomik merkez hâline gelmiş, bu yönüyle de hem Osmanlı modernleşmesinin taşradaki yansımalarını hem de çok katmanlı tarihsel sürekliliği bünyesinde barındırmıştır. Bandırma Müzesi, bu tarihsel mirasın günümüzdeki en somut temsilcilerinden biridir. Müzenin koleksiyonunda yer alan Türk-İslam dönemi yazıtları, özellikle Osmanlı dönemine ait kitabeler ve mezar taşları aracılığıyla bölgenin sosyo-kültürel yapısına, dini hayatına ve epigrafik geleneğine dair önemli veriler sunmaktadır. Bandırma Müzesi'nde sergilenen Türk-İslam dönemi yazıtları hem yerel tarih yazımı hem de epigrafik mirasın korunması açısından büyük önem taşır.

Bandırma Müzesi'nde sergilenen Türk-İslam dönemi yazıtları içerik, yazı stili, dil özellikleri ve süsleme anlayışı açısından incelenmiştir. Osmanlı taşra coğrafyasının geç dönemine ait epigrafik örnekleri anlamlandırmak açısından önemli birer kaynak niteliği taşıyan yazıtlar, çözümlenerek tanıtılmaya çalışılmıştır. Türk-İslam dönemine ait kitabeler ve mezar taşları, yalnızca mimari süsleme ve hat sanatı açısından değil; aynı zamanda Osmanlı taşrasının dinî, toplumsal ve estetik yapısını yansıtan çok yönlü tarihî belgeler olarak değerlendirilebilir. Bandırma Müzesi'nde bulunan Türk-İslam dönemi yazıtları, yaklaşık olarak 17. yy. başlarından 20. yy. başlarına kadar uzanan 250 yıllık bir dönemi kapsar. İncelenen toplam yazıt sayısı 7 olup, bunların dört tanesi mezar taşı, 3 tanesi ise yapı kitabesidir. Mezar taşlarının ikisi erkeklere, ikisi ise kadınlara aittir. Kadınlara ait mezar taşları ve hayrat kitabesi, kadınların toplumsal hayattaki görünürlüğünü ve hayır işlerine katkılarını gösterir. Bu yönüyle Bandırma ve çevresindeki kültürel sürekliliği, mekânsal dönüşümü ve hayır kültürünü ortaya koymaktadır. İncelenen iki çeşme kitabesi ise “Edincik Anbar ve Hacı Kadir Çeşmeleri” dönemin mimari faaliyetlerinin yalnızca fiziksel yapı üretmekle sınırlı olmadığını, aynı zamanda kamusal alanlara yönelik bütüncül bir hizmet anlayışının varlığını göstermektedir. Bu durum, Osmanlı hayrat anlayışının sosyal yardımlaşma, şehirleşme ve altyapı geliştirme gibi işlevleri bir arada yürüttüğünü ortaya koyar. Edincik Anbar (Çarşı) Çeşmesi ve Hacı Kadir Çeşmesi'ne ait iki kitabe de Sultan II. Mahmud dönemi Osmanlı taşrasında, Abdülaziz Ağa tarafından hayrat olarak inşâ ettirilen hayratlara (çeşme) aittir. Kitabelerde dönemin estetik anlayışı, kamusal hizmete verilen önem ve padişaha duyulan sadakat açıkça ifade edilmiştir. Her iki kitabede de tarih kıt'aları, Rıfkı mahlasıyla tanınan bir şair tarafından kaleme alınmıştır. Kitabelerde geçen “âb-ı hayat”, “tevfik”, “sâye-i şâhâne” gibi ifadeler hem dini sembolizmin hem de merkezi otoriteye bağlılık anlayışının dışavurumudur. Ayrıca, Hacı Kadir Çeşmesi kitabesinde, harap durumda olan bir hamamın su yollarının onarıldığı bilgisi yer almakta, bu da hayrat yapılarının sadece bireysel hayır amaçlı değil, aynı zamanda kamusal altyapının yeniden işlevselleştirilmesine katkı sağladığını göstermektedir. Müzede yer alan bir diğer önemli yazıt, 1906 tarihli Ayetullah Yıldız Hanım'a ait hayrat kitabesidir. Kitabenin fiziksel biçimi bir mezar taşını andırmakla birlikte, üzerinde “eser-i hayrât” ifadesinin yer alması ve yazının düzenleniş biçimi, bu yapının bir çeşme ya da namazgâh olabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir. Osmanlı toplumunda kadınların da dini ve kamusal hayır işlerinde aktif rol aldığını gösteren bu yazıt, aynı zamanda kadınlara ait hayırseverlik anlayışının epigrafik bir temsili olarak karşımıza çıkar.

Bandırma Müzesi'nde sergilenen mezar taşları ise bireylerin toplumsal statüleri, dini inançları ve edebî dil kullanımı gibi çeşitli bilgileri içerir. Alîme adlı bir kadına ait M.1661-62 tarihli mezar taşı, sade üslubu ve yalın ifadesiyle erken dönem Osmanlı taş işçiliğinin tipik bir örneğidir. Abdullah Ağa'ya ait M.1782-83 tarihli taşta ise ölümün kaçınılmazlığı ve kader anlayışı, şiirsel bir dille ifade edilmiştir. Özellikle “Âh mine'l-mevt” beytiyle başlayan başka bir taşta, ölüm teması etrafında şekillenen dualar ve Kur'an'a yapılan göndermeler, Osmanlı mezar taşlarının metafizik boyutunu yansıtır. Zekiyye İnci Sezâ Hanım'a ait M.1894 tarihli mezar taşı ise hem biçim hem de içerik bakımından oldukça dikkat çekicidir. Şahide formu itibari ile İstanbul üslubunu yansıtmaktadır. Çiçek motifli başlığı, boyunluk kısmındaki yaprak süslemeleri ve şiirsel

kitabe metniyle bu taş, kadınlara ait mezar taşlarında estetik ve duygusal anlatımın ön planda olduğunu gösterir. Bu metinde, genç yaşta ölen Zekiyye İnci Sezâ Hanım'ın dünyadan erken kopuşu, hayatın geçiciliği ve ilahi takdir kavramları etrafında duygusal bir dille işlenmiştir.

Bandırma Müzesi'nde bulunan bu yazıtlar, taşra Osmanlı kültüründe merkezî üslubun nasıl içselleştirildiğini ve yerel bir yoruma tabi tutulduğunu gözler önüne serer. Özellikle 19. yy'da İstanbul merkezli sanat ve mimari anlayışının taşraya yansımaları, kitabe düzenlemelerinde açıkça izlenebilmektedir. Bu açıdan, Bandırma'daki kitabeler hem yerel estetik anlayışın hem de merkezi söylemin kesiştiği örneklerdir. Ayrıca, Erdal Elmas tarafından hazırlanan “Balıkesir Kitabeleri ve Mezar Taşları” adlı doktora tezinde yapı kitabeleri hat sanatı yönü ele alınmışken, çalışmamızda mezar taşları ve yapı kitabeleri bir bütün halinde ele alınmıştır.

Sonuç olarak, Bandırma Müzesi'nde sergilenen Türk-İslam dönemi yazıtları, yalnızca birer mimari unsur değil aynı zamanda Osmanlı toplumunun sosyal yapısını, dini değerlerini, estetik anlayışını ve kolektif hafızasını yansıtan kültürel belgelerdir. Bu yazıtların sistematik şekilde belgelenmesi, transkripsiyonlarının yapılması ve günümüz Türkçesine aktarılması hem akademik çalışmalar hem de bölgesel kültürel mirasın korunması açısından büyük önem taşımaktadır.

Etik Beyan

“*Bandırma Müzesinde Bulunan Türk-İslam Dönemi Yazıtları*” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kurulları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics-COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares that they have no competing interest.

Financial Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKLAR/REFERENCES

Elmas, E. (2023). *Balıkesir kitabeleri ve mezar taşları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Elmas, E. (2025). Balıkesir'de yapıları günümüze ulaşamayan kitabeler. *Erciyes Akademi*, 39(1), 32–53.

Güleryüz, H. (2015). Bandırma limanı ve demiryolunun sosyoekonomik etkileri. In *Uluslararası Liman Kentleri Sempozyumu Bildirileri* (ss. 112–120). İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayınları.

İnalcık, H. (1995). *Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karpat, K. H. (2007). *Türk demokrasi tarihi: Sosyal ve siyasal hareketler*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Özkurt, K., & Tüfekçioğlu, A. (2009). Türk-İslam sanatında kitabeler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 14, 275–296.

Sözlü, H. (2022). *Balıkesir’de Türk-İslam dönemi eserleri*. Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivleri Yayınları.

Şahin, M. (2018). Panormos’tan Bandırma’ya: Bir kıyı kentinin tarihsel sürekliliği. *Marmara Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 45–50.

Türkiye Diyanet Vakfı. (2002). Kitabe. In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 26, s. 76). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.